

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

Keyransa Qocayeva

Avey Dövlət
Tarix-Mədəniyyət
Qoruğunun elmi işçisi

Qədim insan məskənlərindən hesab olunan Qazax təbii – coğrafi şəraiti və strateji mövqə baxımından çox əlverişli ərazidə ulu Oğuz təpələrindən baş alıb gedən Ağstafa (Oğuztəpə) çayının sağ – solunda yerləşir. Hər cəhətdən tarixə öz möhrünü vurmuş, Azərbaycanın qərb qapısı sayılan Qazax rayonu tarix və mədəniyyət abidələri baxımından çox zəngindir. Bu abidələrin hər biri təbii quruluşu, insanlara gərəkliliyi və haqqında düzülüb – qoşulmuş əfsanə, rəvayət və nağıllarla tanınır, yaşayır, öz ömrünü uzadır. Bu ərazidəki təbiət abidələrindən ən məşhur, maraqlı və ecazkarı rayonun Ab-

dürlüyü isə əvvəllər 500 metrə yaxın olsa da, zaman keçdikcə təbii aşınmalar nəticəsində 250 metr olmuşdur. Dəniz səviyyəsindən hündürlüyü isə 900 m-ə yaxındır. Qazax şəhərindən 20 km soldadır. Əsrlər və qərinələr boyu təbiətin cənginə məruz qalaraq xeyli kiçilmişdir. Göyözən dağının adı, daha doğrusu adının açması barədə müəhazirə və yozmalar çoxdur. Qədim türk (Azərbaycan) söz və ifadələrinə əsaslanan mütəxəssislər dağın adının Göy ozan (tayfa adı) və ya Ozan kəndi mənalarını daşdığını söyləyirlər. Bəziləri isə "Küy əzən" kimi izah edirlər. Şairlərin yazıçıların fikrincə isə dağın adı "Göy dələn", "Göy baş vuran", "Göy əzən" mənalarını verir. Gö-

tan" deməkdir) şərqdə Qazaxdan, şimalda Avey dağından görünür və öz əzəməti ilə sanki bizləri səsəlayir. Göyözən haqiqətən göyə ucalan, göyü dələn nəhayət ki, əzəmətli, vüqarlı bir dağdır. Göyözən dağının etəklərində bir çox qalalar, hörgülər, tikililər və yataq yerləri tikilmişdir. Həmin qalıqların tikililəri indi də mövcuddur. Dağın bir tərəfindən başdan-başa hasar çəkilmişdir. Burada yeddibürcü qala divarı və dördkünc qala bina qalıqları, həmçinin bir neçə mağara aşkar olunmuşdur. IX- XII yüzilliklərə aid edilən tikili qalıqları öz möhtəşəmliyi ilə buranın bir qala - şəhər olduğunu söyləməyə imkan verir. Göyözən dağında erkən orta

əməkdaşları tərəfindən dağın etəfində aşkar edilmiş üstü naxışlı qəbir daşı onun etəfində olan sinə daşları bu ərazidə vaxtı ilə qəbiristanlıq olduğunu subut edir. Bu qəbir daşının dövrünü və mənsubiyyətini müəyyən etmək üçün "Avey" qoruğunun və AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun mütəxəssisləri birlikdə tədqiqat aparmışlar və üzərində xaç və ornamentlər həkk olunmuş bu məzar daşının Qafqaz Albaniyası dövrünə aid olduğu qənaətinə gəlmişlər. Xaçın qollarındakı üçləçək "Humay" ilahəsinə aid olunmaqla Oğuz türklərinə mənsubdur. Məzar daşı XII- XV əsrlərə aid edilir. Nəticədə belə qənaətə gəlinmişdir ki, qəbir daşının üzə-

məyə daha çox əsas verir. Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, əgər hansısa ərazidə qəbiristanlıq varsa orada yaşayış məskəni də olub. Hal-hazırda qoruğun ərazisində yerləşən qəbir daşını aşınmalardan kənar təsirlərdən qorumaq məqsədi ilə abidənin üzəri şəffaf materialla örtülmüş etrafı dəmir hasarla hasarlanmışdır. "Göyözən" dağının ərazisi də qədim yaşayış məskəni olmuşdur. Bununla belə qədim zamanlarda, Göyözən dağının etəklərində bir çox qalalar, hörgülər, tikililərin qalıqları indi də mövcuddur. Dağın üzərində çoxlu tikili qalıqları və su yığmaq üçün qurğular salınıb, eyni zamanda ilk və orta əsrlərin maddi qalıqlarına da rast gəlmək olar.

Mədəni irsimizi özündə əks etdirən

Göyözən qalası

basbəyli kəndində yerləşən Göyözən dağdır. Göyözən dağı "Avey" Dövlət Tarix- Mədəniyyət qoruğunun ərazisində ən böyük tarixə malik olan abidələrdən biridir. Qazax rayonunda öz hündürlüyü, əsrarəngiz gözəlliyi, füsunkarlığı ilə insanı heyran edən Göyözən dağı Ağstafa çayının qolu olan Coğaz çayının sağ sahilində yerləşən vulkanik mənşəli dağdır. Heç bir dağa, təpəyə bitişik deyil təkdir. Zirvəsi nisbətən yastıdır, kiçik meydançanı xatırladır. Göyözən dağı təbaşir dövründə püskürmüş vulkanın yerində əmələ gəlmişdir. O zaman hirislə püskürən və nə vaxtsa səngiyib öləziyən vulkan daşlaşmış nəhəng Göyözən dağını yaratmışdır. Qərribə bir görünüşə malik olan vulkanik sütunun hün-

yözən qərbdə Günən dağından (yeri gəlmişkən: "Günən" qədim türk dilində "gün enən", "gün ba-

esirlərdə Alban xristian məbədi yerləşirdi. Onun qalıqları indidə qalmaqdadır. Qoruğumuzun

rindəki həndəsi ornamentlərlə əhatə olunmuş xaç təsvirindən ibarət kompozisiyanın Azərbaycan ərazisində mövcud olan digər alban qəbir daşları üzərindəki qədimi kompozisiyalarla həm dini simvol və dekor mahiyyəti daşıyan zəngin təsvir elementlərinə (hətta oxşar elementlər Avey məbədinin eksteryerində daş-divar səthində mövcuddur), həm də yolunma xüsusiyyətlərinə görə eyniliyi vardır. Digər tərəfdən qəbirüstü daşın VII-VIII əsrlərdə inşa olunmuş möhtəşəm Avey alban məbədinə bilavasitə yaxın olan bir ərazidə tapılması, onun məhz ilk orta əsrlər dövrünə məxsus alban qəbrinə aid olmasını söylə-

Göyözən ətrafının yaşayış məskəni olmasını bir daha təsdiqləmək üçün Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi yanında Mədəni İrsin Qorunması və Bərpaası Üzrə Dövlət Xidməti "Avey" Dövlət Tarix-Mədəniyyət qoruğunun "Göyözən" filialı ərazisində 2021-ci ilin noyabr-dekabr aylarında Azərbaycan milli Elmlər Akademiyasının Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutunun elmi əməkdaşı, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, arxeoloq Parviz Qasimovun, Sənətsunaslıq üzrə elmlər doktoru, dosent İmaş Hacıyevin rəhbərliyi ilə "Elmi- arxeoloji qazıntılar və payız məktəbi" adlı layihə həyata keçirilmişdir. Tədqiqat əsasən iki istiqamətdə aparılmışdır. 1-ci istiqamət Göyözən dağında yer səthindən 400-m hündürlükdə yerləşmiş, düzbucaqlı olmayan qaya parçasından inşa edilən 7 bürcü Göyözən qalasının tədqiqat olmuşdur. 2- ci istiqamət isə Göyözən dağının şimal-qərb ətəyində aşkar edilmiş sal qaya parçalarının olduğu ərazidə kəşfiyyatın aparılması idi. Qazıntılar zamanı ərazidən Qafqaz Albaniyasına məxsus nekropollar və yaşayış izləri aşkarlanmışdır. Tapılan tapıntılar nəticəsində belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, əgər hansısa ərazidə qəbiristanlıq varsa orada yaşayış məskəni də olub. "Göyözən" dağının ərazisi də qədim yaşayış məskəni olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur